

УДК 929 Малишко (477)

Подобєд О.А.

Андрій Малишко – знаменитий випускник Київського інституту соціального виховання

Визначено хронологічні рамки та умови навчання А.Малишка в Київському інституті соціального виховання, з'ясовано позицію А.Малишка щодо статусу української мови у школах України, розкрито погляди на зміст навчальних програм та підручників з української літератури для середньої школи.

Ключові слова: А.Малишко, Київський інститут соціального виховання, реформа системи світи, комісія з освіти та культури Верховної Ради УРСР.

У 2012 р. виповнилося 100 років із дня народження письменника, перекладача, журналіста, політичного та громадського діяча А.Малишка (1912–1970). Однак досі не написана його наукова біографія, не досліджені громадсько-політична та журналістська діяльність. Актуальними питаннями дослідження біографії А.Малишка залишаються навчання на початку 1930–х рр. у Київському інституті соціального виховання (КІСВ) та погляди на систему середньої освіти України у 1950–1960–х рр.

Окремі аспекти окресленої проблеми знайшли відображення у публікаціях Г.Герасимової [1], Ю.Домотенка [6] та ін. Джерельна база дослідження представлена опублікованою автобіографією А.Малишка [4], мемуарною літературою, зокрема спогадами дружини Л.Забашти та журналіста-краєзнавця А.Овсієнка [6], а також матеріалами Центрального державного архіву-музею літератури і мистецтва України. Це, зокрема, біографічні документи, листування, творчі матеріали та документи службового походження [7–15]. Архівні матеріали вводяться до наукового обігу вперше.

Метою наукової розвідки є дослідження періоду навчання А.Малишка в Київському інституті соціального виховання, а також його діяльність у галузі середньої освіти України у 1950–1960–х рр. Для реалізації мети були поставлені наступні завдання: з'ясувати хронологічні рамки та умови навчання у КІСВ, проаналізувати позицію А.Малишка щодо статусу української мови у школах України, визначити його погляди на зміст навчальних програм та підручників з української літератури для середньої школи.

А.Малишко народився 14 (02) листопада 1912 р. в с. Обухові (нині – м. Обухів Київської обл.) у багатодітній родині шевця Самійла Малишка [4,с.316]. На формування світогляду поета із самого дитинства справили вплив найперше його мати Івга Базилиха, яка неперевершено співала українські народні пісні, та брат батька Микита, прозваний за любов до читання «чорнокнижником» [4,с.316–317].

Протягом 1920–1927 рр. Андрій здобував базову освіту в Обухівській трудовій школі. У роки навчання значний вплив на формування А.Малишка як поета справив учитель мови та літератури Я.Козленко [6,с.8]. Саме у шкільні роки він почав писати вірші. Перша поезія «Весна», написана А.Малишком у третьому класі, була оприлюднена у шкільній газеті [13,арк.13в].

У 1928 р. А.Малишко прибув до Києва і продовжив навчання у Київській медичній школі. Як зазначав А.Малишко в «Автобіографії», «професор Коломійченко, який був тоді одним із моїх учителів, обіцяв зробити з мене гарного хірурга» [4,с.319–320]. Однак любов до поезії взяла гору. У 1929 р. А.Малишко залишив навчання у медичній школі.

Дізнавшись навесні 1930 р. про додатковий набір у Київський інститут народної освіти (КІНО), 17-річний юнак, склавши іспити, став студентом літературного підвідділу шкільного відділу факультету соціального виховання (з вересня 1930 р. – мовно-літературний відділ шкільного факультету КІСВ).

Слід зазначити, що пріоритетним завданням культурного будівництва у 1920–1930-ті роки в радянській Україні стала ліквідація неписьменності. Як слушно підкреслює

історик С.Кульчицький, «грамотність вважалася особливо потрібною для підвищення ефективності радянської пропаганди. Людина, яка могла читати газети, легше піддавалася ідеологічному впливу» [3,с.111].

У липні 1930 р. ЦК ВКП(б) ухвалив, а ЦК КП(б)У продублював постанову «Про загальне обов'язкове навчання», згідно з якою вся молодь України віком від 8 до 15 років мала здобувати освіту у школах. Для реалізації «всенародного походу за всеобщу» необхідні були найперше учителі, нові шкільні приміщення та навчально-методичне забезпечення.

Фаховий рівень учителів у розглядуваний період бажав кращого. Так, за даними шкільного перепису, проведеного у грудні 1927 р., серед учителів лише 22,9% мали вищу або середню спеціальну освіту, а решта – середню або початкову [3,с.111]. Тому з початку 1930-го року розпочалася масштабна підготовка фахівців, у першу чергу робітничо-селянського походження. З цією метою з вересня 1930 р. відповідно до постанови Раднаркому УСРР «Про реорганізацію мережі системи педагогічної освіти» «інститути народної освіти», як зазначає М.Попович, почали перетворюватися на інститути профосвіти, фізико-математичні інститути та інститути соціального виховання (згодом педагогічні інститути) [2,с.181].

Реорганізація не оминувала і Київський інститут народної освіти. Восени 1930 р. на базі факультету соціального виховання було створено самостійний навчальний заклад – Київський інститут соціального виховання [5,с.23]. У перший рік своєї роботи він структурно складався з трьох факультетів – шкільного, педолого-педагогічного та позашкільного, які у свою чергу поділялися на відділи. Першим директором КІСВ став М.Грищенко.

Знання А.Малишко здобував уперто й наполегливо, із завзяттям всотував у себе кожне слово, сказане викладачем. Поет вступив до вищого навчального закладу у період його реорганізації. 1930–1931 навчальний рік виявився складним для вищо: створювалися нові кафедри, добіралося професорсько-викладацькі кадри, гостро стояло питання комплектування інституту студентами [5,с.24]. В академічній групі А.Малишка навчалися як нещодавні випускники шкіл, так і представники т. зв. «старшого покоління» – особи з попереднім педагогічним стажем роботи. Це зокрема, Ю.Каліберда, А.Медушевський, І.Назаренко, З.Паляничко [8,арк.1] та ін.

Київський інститут соціального виховання у роки навчання А. Малишка працював у приміщенні колишнього Університету Св. Володимира. Підготовка фахівців із вищою освітою в інституті тривала протягом двох років і здійснювалася триместрами. Скорочення термінів навчання зумовлювалося нагальною потребою системи освіти в учительських кадрах.

Протягом двох років навчання А.Малишко прослухав близько 40 навчальних дисциплін. Серед них фаховими були основи мовознавства, теорія літератури, історія української мови, українські мова та література, російські мова та література, російська літературна мова та всесвітня література [10,арк.4–9]. Цикл педагогічних дисциплін складався з педології, педагогіки, дидактики, науки про поведінку та методики мови [10,арк.4,6–8,10]. Мали місце у навальному плані й такі знакові для радянської системи вищої освіти дисципліни, як діалектичний матеріалізм, історія ВКП(б), лєнінізм, політгодина, нациптанія [10,арк.4,6,8–9] тощо. У перший 1930–1931 н. р. формами контролю були виключно заліки, а у 1931–1932 н. р. – іспити, які А.Малишко склав усі на оцінку «добре» [10,арк.4–10].

За свідченням третьої дружини Андрія Самійловича Л.Забашти, у роки навчання в інституті А.Малишко захоплювався історією та науковою фантастикою. Серед одногрупників відзначався знанням української та російської класичної літератури. «Мав виняткову пам'ять. Те, що вивчав в інституті, пам'ятав усе життя» [6,с.92–93].

Одним із найцінніших надбань А.Малишка за час навчання в інституті, окрім знань, стало знайомство з М.Рильським, яке переросло у понад 30-річну дружбу.

Невід'ємну складову навчання студентів становила практична частина. Характерно, що навчаючись на шкільному факультеті, А.Малишко, як і його товариші з «весняної групи», проходив не педагогічну, а сільськогосподарську та індустріальну практики [10,арк.7], що обумовлювалося соціально-економічними реаліями тих часів. Так, у 1931 р. група А.Малишка практикувалася у радгоспах Броварів та Жулян. Щоб пра-

цювалося веселіше, співали українських народних пісень, зокрема «Ой, хмелю, мій хмелю». Індустріальна практика проходила у майстернях київського заводу «Арсенал» [8, арк. 1зв].

При вступі до інституту А.Малишко була призначена державна стипендія, про що й було залишено відповідну позначку в його студентській обліковій книжці [10, арк. 4].

У роки навчання А.Малишко мешкав у гуртожитку. Як згадує одногрупник Андрій Самійлович І.Назаренко, студентські гуртожитки спочатку знаходилися на вул. Воронського, 2 (так протягом 1923–1937 рр. називалася вул. Хрещатик), а згодом – на Думській площі (нині – Майдан Незалежності). У гуртожитку А.Малишко спільно з одногрупниками «готували колективні заліки» [8, арк. 1] тощо.

Важливим осередком студентського життя була ідальня, що розташовувалася на вул. Гімназичній, 3 (нині – вул. Леонтовича). І.Назаренко писав, що до ідальні А.Малишко з одногрупниками бігали після лекцій «наввипередки, маючи в кишені як мінімум дві картки (на два поверхи)» [8, арк. 1зв]. Будучи на пенсії І.Назаренко у листі до А.Малишка зазначав, що незважаючи на те, що студентські роки були напівголодними «та молодість переборювала всі труднощі» [8, арк. 1зв].

30 червня 1932 р. А.Малишко склав останній іспит і у липні отримав документ про здобуття вищої освіти. У ті часи побутувала студентська традиція, яка не втратила своєї актуальності й нині, – залишати автографи, побажання у зошитах випускників. Не відомо, чи був такий альбом у А.Малишка, проте за свідченнями І.Назаренка Андрій Самійлович записав до його зошита з автографами «декілька лагідних та зворушливих слів» [12, арк. 2].

Серед випускників мовно-літературного відділу шкільного факультету Київського інституту соціального виховання у 1932 р. – Ю.Каліберди, М.Карпуща, Г.Кириї, Ж.Корнійчук, Н.Майбороди, А.Медушевського, О.Михальської, Т.Могульської, М.Молодорача, І.Назаренка, З.Паляничко, Ф.Приходенка, З.Русько, Я.Садовського, А.Стріхи, М.Шуліпенка, В.Ященка [8, арк. 1–2; 12, арк. 2; 14, арк. 2] та ін. – лише А.Малишко здобув не тільки всеукраїнську, а світову славу, передусім як автор «Пісні про рушник».

По завершенні інституту А.Малишко лише протягом одного року працював за фахом, викладаючи українську та російську літератури в 7-річній школі м. Овруча. У 1934–1935 рр. служив у Червоній армії, а після демобілізації працював у редакціях газет і займався літературною творчістю.

Однак із системою освіти А.Малишко був пов'язаний усе подальше життя. Будучи одним із знаних поетів своєї доби, журналістом, громадським та політичним діячем, він докладав зусиль для того, щоб вплинути на державну політику в освітній сфері, а також підтримував талановитих учнів, студентів і молодих науковців.

Так, будучи депутатом Верховної Ради УРСР він входив до комісії з освіти та культури. У 1959 р. у парламенті обговорювався «Закон про зміцнення зв'язку школи з життям і про подальший розвиток системи народної освіти в Українській РСР», у якому проголошувалося, зокрема, необов'язковість вивчення у школах української мови. У 9-й статті цього закону підкреслювалося: «В школу з якою мовою навчання віддавати своїх дітей, вирішують батьки. Вивчення однієї з мов народів СРСР, якою не проводиться викладання в даній школі, здійснюється за бажанням батьків і учнів при наявності відповідних контингентів».

У своїх пропозиціях до «Закону...», поданих на ім'я голови Верховної Ради Української РСР О.Корнійчука, А.Малишко пропонував переформулювати 9-у статтю наступним чином: «Навчання дітей в усіх типах загальноосвітніх шкіл Української РСР, а також ФЗН, ремісничих училищ, технікумів здійснюється їх рідною мовою... розробити заходи, які б забезпечували всі необхідні умови для вивчення і поліпшення якості викладання в школах з національною мовою навчання російської мови..., створити всі необхідні умови для вивчення української мови у школах з російською мовою викладання» [15, арк. 1].

А.Малишко аргументував свою позицію тим, що «таку серйозну справу, як народна освіта і вивчення української мови не можна покладати на самоплив і розсуд учнів, неповнолітніх громадян». Наостанок він наголосив, що «вивчення української мови

в усіх школах із російською мовою викладання повинно бути державно узаконено, як питання великої ваги у вихованні української соціалістичної нації» [15, арк. 2].

Однак «Закон...» було прийнято на сесії Верховної Ради Української РСР без жодних поправок. Проти русифікації школи одразу ж виступили письменники М.Бажан та М.Рильський.

У полі зору А.Малишка також перебували шкільні підручники та читанки з української літератури. На його думку, «школа – є одним з найголовніших шляхів, ... по якому поезія повинна йти до народу», адже поезія – «засіб ідейного виховання, який навчає патріотизму, надихає людей на побудову нового життя» [7, арк. 1]. За А.Малишком, учнів слід виховувати «не на віршиках нібито специфічно дитячих», оскільки «те, що з дитинства запам'ятається, то на все життя». Тому, наголошував А.Малишко, «треба давати найкраще, найпоетичніше, найкрасивіше цій золотій дитячій пам'яті» [7, арк. 5].

А.Малишко у другій половині 1950-х рр. констатував, що підручники для середньої школи є «обмеженими і убогими», «в програму введено лише творчість трьох поетів, двох прозаїків і одного драматурга» [7, арк. 1]. А.Малишко пропонував розширити навчальну програму і відповідно зміст підручників, увівши до них творчість В.Сосюри, В.Мисика, М.Нагнибіди, І.Виргана та ін. Аналізуючи читанки, А.Малишко вважав за потрібне розширити у них кількість поезій Т.Шевченка й І.Франка, адже «дітей та юнацтво треба виховувати на кращих зразках класичної ... вітчизняної поезії» [7, арк. 5].

У 1960-х рр. комісія закордонних справ Верховної Ради УРСР доручила депутату А.Малишку ознайомитися зі станом навчання зарубіжних студентів у місті Одесі. Проаналізувавши роботу 14 вищих навчальних закладів, у яких здобували освіту студенти 37 національностей, А.Малишко дійшов висновку, що «по закінченню вузів молоді спеціалісти їдуть до своїх країн на роботу, як спеціалісти хорошої кваліфікації» [9, арк. 1]. Однак у деяких розвинутих країнах роботодавці «ігнорують спеціалістами, що приїзять з Радянського Союзу» [9, арк. 4].

В одеських інститутах, зазначав А.Малишко, «зарубіжні студенти оточені товариською увагою і піклуванням... Добре й те, що живуть вони в гуртожитках не відокремлено, а разом з нашими студентами» [9, арк. 1–2]. А.Малишко дуже сподобалося, що у Морському інституті харчування іноземних студентів організували з урахуванням їхніх національних страв. Водночас були наявні поодинокі випадки расистського ставлення населення до зарубіжних студентів. А.Малишко наголошував, що «такі прикрі факти є свідченням того, що серед населення не ведеться глибокої систематичної роботи в цьому питанні. Варто було б частіше читати лекції, показувати кіновтори по телебаченню, виступати з глибокими і цікавими матеріалами в пресі» [9, арк. 3].

Також А.Малишко вніс пропозицію щодо систематичного залучення зарубіжних студентів до збирання врожаю у колгоспах і радгоспах області. Для чого необхідно виробити форми заохочення як матеріальні, так і культурно-побутові [9, арк. 3].

Слід наголосити, що значну частину особистої кореспонденції А.Малишка становлять листи від студентів та аспірантів про допомогу у написанні курсових і дипломних робіт, а також кандидатських дисертацій, присвячених творчості Андрія Самійловича. Не зважаючи на зайнятість А.Малишко знаходив час для порад підростаючому поколінню, на деякі листи відповідав і навіть на прохання респондентів надсилав збірки своїх віршів.

Одним із таких щасливців долі, який на п'ятому курсі Дніпропетровського державного університету отримав від А.Малишка поради та збірку «За синім морем», був В.Микитась [11, арк. 1]. Допомога метра поезії не лише пришвидшила написання дипломної, а й окрилила, надала впевненості в обраній професії. В.Микитась став літературознавцем, доктором філологічних наук, провідним науковим співробітником Інституту літератури ім. Т.Шевченка НАН України.

Таким чином, прагнучи стати письменником, А.Малишко протягом 1930–1932 рр. здобував вищу освіту на мовно-літературному відділі шкільного факультету Київського інституту соціального виховання (нині – Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова). Незважаючи на те, що у школі він пропрацював лише один рік, А.Малишко і надалі був пов'язаний із системою освіти. Будучи членом комісії з освіти та культури Верховної Ради УРСР він обстоював позицію навчання учнів їхньою рід-

ною мовою та обов'язкового вивчення української мови у школах з російською мовою викладання. Таким чином виступав проти русифікації України. Вносив пропозиції щодо необхідності якісно змінити зміст навчальних програм, а також підручників і читанок з української літератури для середньої школи. Пропонував розширити коло письменників, творчість яких мала вивчатися у школі, а також збільшити у читанках кількість поезій класиків української літератури, таких як Т.Шевченко та І.Франко. Вважав поезію важливим засобом виховання та формування у підростаючого покоління патріотичних почуттів, а школу – одним із найголовніших шляхів, по якому поезія має йти до народу.

Перспективами подальших розвідок можуть бути дослідження проблем розвитку школи у публіцистичних статтях А.Малишка.

Список використаних джерел

1. Герасимова Г.П. Малишко Андрій Самійлович / Г.П. Герасимова // Енциклопедія історії України. – К.: Наукова думка, 2003. – Т. 6: Ла–Ми. – 2009. – 1025 с. – С.477–478.
2. Історія української культури: у 5 т. / [гол. ред. Б.С. Патон]. – К.: Наукова думка, 2001. – Т. 5. Кн. 1: Українська культура XX – початку XXI століть / [гол. ред. М.Г. Жулинський]. – 2011. – 862 с.
3. Кульницький С.В. Україна між двома війнами (1921–1939 рр.) / С.В. Кульницький. – К.: Альтернативи, 1999. – 336 с.
4. Малишко Андрій: Твори: у 10 т. – К.: Дніпро, 1972. – Т. 10: Літературно-критичні та публіцистичні статті / [упоряд. текстів та примітки О.С. Дяченко]. – 1974. – 399 с.
5. Національний педагогічний університет імені Михайла Драгоманова: Історичний нарис, 1920–2000 / [уклад. П.В. Дмитренко, О.Л. Макаренко]. – К.: Четверта хвиля, 2000. – 220 с.: іл.
6. Отут я походив (Малишко і Обухівщина) / [упоряд. і ред. Ю.К. Домотенко]. – Обухів: Б. в., 2007. – 128 с.: іл.
7. Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України. – Ф.22. – Оп.1. – Спр.315. – Арк.6.
8. Там само. – Оп.1. – Спр.394. – Арк.3.
9. Там само. – Оп.1. – Спр.484. – Арк.10.
10. Там само. – Оп.3. – Спр.61. – Арк.11.
11. Там само. – Оп.4. – Спр.92. – Арк.3.
12. Там само. – Оп.4. – Спр.96. – Арк.3.
13. Там само. – Оп.4. – Спр.127. – Арк.6.
14. Там само. – Оп.4. – Спр.128. – Арк.6.
15. Там само. – Оп.5. – Спр.95. – Арк.2.

Подобед Е.А. Андрей Малышко – знаменитый выпускник Киевского института социального воспитания

Определены хронологические рамки и условия обучения А.Малышко в Киевском институте социального воспитания, установлено положение А.Малышко относительно статуса украинского языка в школах Украины, раскрыты взгляды на содержание учебных программ и учебников по украинской литературе для средней школы.

Ключевые слова: А.Малышко, Киевский институт социального воспитания, реформа системы образования, комиссия по образованию и культуре Верховного Совета УССР.

Podobyed, O.A. Andriy Malyshko – the famous graduate of the Kiev Institute of Social Education

In this article the chronological framework and conditions of A.Malyshko's training at the Kiev Institute of Social Education are defined, A.Malyshko's position on the status of the Ukrainian language in schools in Ukraine are clarified, views at the content of curricula and textbooks of Ukrainian literature to secondary school are revealed.

Key words: A.Malyshko, Kyiv Institute of Social Education, educational reform, commission on Education and Culture of the Supreme Soviet USSR.

Додаток А

Рис. А. 1. Облікова книжка А.Малишка – студента Київського інституту народної освіти. 1930–1932 рр. [10, арк.1–3].